

Sieciowe tworzenie spójnych społeczności w środowiskach wielokulturowych. Fenomen inicjatywy *Welcoming America*. Abstrakt

Praca jest socjologicznym portretem *Welcoming America* - oddolnej inicjatywy na rzecz spójności społecznej w środowiskach wielokulturowych, rozwijanej głównie w USA. Jej celem był, z jednej strony, opis i wyjaśnienie fenomenu dynamicznego rozwoju działającej na rzecz spójności społecznej w środowiskach wielokulturowych inicjatywy *Welcoming America*, z drugiej zaś ocena szans upowszechnienia podejścia wypracowanego w jej ramach i realizowanego w programie *Welcoming International* w kontekście kryzysu idei wielokulturowości i poszukiwania warunków jej odnowy.

Przyczynkiem do podjęcia tego zagadnienia jest zjawisko upowszechniania się migracji ludności, które wymaga odpowiedzi na pytanie o wzajemną gotowość gospodarzy i przybyszów na współdzielenie życiowej przestrzeni. Zmieniające się warunki funkcjonowania będących celem wędrówek społeczeństw zachodniej demokracji wywołują zróżnicowane reakcje, od zadowolenia z życia w wielokulturowym społeczeństwie, poprzez tolerowanie tego faktu, po akty agresji i odrzucenie możliwości budowania spójnej tkanki społecznej. *Welcoming America* jest przykładem próby przezwyciężenia kryzysu idei wielokulturowości i skutecznego działania na rzecz spójności społecznej. Ponad dziesięcioletnia historia inicjatywy, jej widoczność w przestrzeni publicznej, zarówno w Stanach Zjednoczonych jak i poza granicami tego kraju, przyciąga uwagę obserwatorów życia społecznego.

W pracy przyjęto, że jego realizacja skonkretyzowanego celu będzie polegała na przeprowadzeniu badania empirycznego w postaci studium przypadku o charakterze deskryptywno-eksplanacyjnym. O wyborze metody zdecydowały opisy innych badań prowadzonych z jej wykorzystaniem. Government Accountability Office w raporcie poświęconym ewaluacji badań przeprowadzonych metodą studium przypadku podkreśla, że „studium przypadku jest metodą badania złożonych problemów opartą na wszechstronnym zrozumieniu przypadku w oparciu o jego obszerny opis i całościową analizę uwzględniającą kontekst, w którym on się pojawia” (U.S. GAO 1990, s. 68)¹. Z tezą tą współgra opinia znawcy zagadnienia Roberta K. Yina, który konstatuje, że studium przypadku jest „badaniem empirycznym, które: (1) zgłębia współczesne zjawisko (przypadek) w kontekście

¹ United States Government Accountability Office to instytucja kontrolna Kongresu Stanów Zjednoczonych zatrudniająca ponad trzy tysiące pracowników i dysponująca rocznym budżetem ponad 630 milionów dolarów.

rzeczywistości, zwłaszcza gdy (2) granice między zjawiskiem a kontekstem nie są zupełnie oczywiste” (Yin, 2015, s. 48). Przedmiotem badania uczyniono *Welcoming America* - oddolną inicjatywę na rzecz spójności społecznej, która narodziła się i utrwaliła w warunkach głębokiego kryzysu koncepcji teoretycznych i praktyk społecznych powszechnie określanych jako wielokulturowość. Powstała w 2009 roku, *Welcoming America* jest oddolną inicjatywą obywatelską (bottom-up), która otrzymała wsparcie rządowe (top-down). Zgodnie z deklaracją zamieszczoną na stronie internetowej inicjatywy, jej misja polega na stworzeniu świata, który stanie się domem dla wszystkich ludzi, nie wykluczając imigrantów i uchodźców.

Praca składa się z dziewięciu rozdziałów. Pierwsze trzy mają charakter teoretyczny, rozdział czwarty poświęcony jest zagadnieniom metodologicznym, natomiast pozostałe pięć składa się na część empiryczną. Rozdział pierwszy omawia globalne i lokalne konteksty relacji międzykulturowych. Dokonano tu przeglądu klasycznych i współczesnych koncepcji teoretycznych dotyczących różnic kulturowych oraz zdefiniowano podstawowe pojęcia stosowane w kontekście rozpatrywania relacji międzykulturowych, takie jak wielokulturowość, wielokulturowość i interkulturowość. W ostatniej części rozdziału omówiono czynniki, które przyczyniają się do tworzenia kontekstów kształtowania relacji międzykulturowych.

Rozdział drugi, który zawiera opis intelektualnego kontekstu budowania relacji międzykulturowych, jest swego rodzaju kontynuacją rozdziału pierwszego. Otwiera go chronologiczny opis zmieniających się losów idei multikulturalizmu od jej początkowego triumfalizmu do głębokiego kryzysu. W dalszej części przedstawiono główne nurty krytyki wielokulturowości, uporządkowane pod względem przyjętej przez krytykę perspektywy teoretycznej. Rozdział zamyka próba odpowiedzi na pytanie, czy idea multikulturalizmu jest rzeczywiście dysfunkcyjna i czy inne koncepcje, takie jak interkulturowość czy kosmopolityzm, które pojawiają się w kontekście krytyki wielokulturowości, stanowią nową wartość, czy też są jedynie zawoalowaną próbą zastąpienia zdyskredytowanego, zdaniem wielu, słowa "multikulturalizm".

Rozdział trzeci jest zapisem poszukiwań perspektywy teoretycznej właściwej dla przedstawienia i wyjaśnienia zjawiska społecznego, jakim jest *Welcoming America*. Za adekwatną uznana została koncepcja teoretyczna znana jako imperatyw instytucjonalny Antona C. Zijdervelda. Holenderski socjolog proponuje podejście umożliwiające postrzeganie badanej inicjatywy w szeroko rozumianym kontekście, zezwalające tym samym na

odtworzenie mechanizmów jej funkcjonowania (wymiar organizacyjny) oraz systemu wartości, wokół którego jest ona zbudowana (wymiar instytucjonalny). Rozdział czwarty przedstawia założenia metodologiczne pracy. Aby wyjaśnić zjawisko dynamicznego rozwoju inicjatywy *Welcoming America* i spróbować ocenić szanse na upowszechnienie jej podejścia do budowania spójności społecznej w środowiskach wielokulturowych, przyjęto jakościową orientację badawczą. Praca ma charakter studium przypadku o charakterze opisowym i badawczym.

Ustalenia poczynione w pierwszych czterech rozdziałach stanowią punkt odniesienia dla danych i interpretacji przedstawionych w części empirycznej pracy, która składa się z kolejnych pięciu rozdziałów. Celem pierwszego z nich, będącego piątym rozdziałem pracy, jest przedstawienie kontekstu społeczno-kulturowego, tj. zewnętrznych warunków, w jakich narodziła się *Welcoming America*, a także opisanie założeń, które stanowią jej podstawę programową. Rozdział szósty poświęcony jest aktorom społecznym *Welcoming America*. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie o to kim są inicjatorzy i aktywiści *Welcoming America* oraz jakimi dysponują zasobami. W rozdziale przedstawiono sylwetkę Davida Lubella – inicjatora i twórcy *Welcoming America*, a także sylwetki innych nieszaregowych działaczy. W rozdziale siódmym podjęto próbę przedstawienia stosowanej w obrębie inicjatywy strategii budowania sieci. Celem było rozpoznanie na jakich zasadach funkcjonuje sieć *Welcoming America*, kto i na jakim etapie do niej przystępuje, jakie są wzajemne relacje członków sieci, co daje uczestnictwo w sieci oraz do czego ono zobowiązuje. Dynamika rozwoju badanej sieci wskazuje, że jest ona tworem funkcjonalnym, dzięki swojej elastyczności dopasowującym się do kontekstów lokalnych. Luźne powiązania węzłów sieci pozostawiają miejsce na znaczną autonomię i odzwierciedlają demokratyczny charakter panujących w jej obrębie relacji. W rozdziale ósmym podjęto próbę spojrzenia na przedmiot badań z perspektywy instytucjonalnej. Poczynione ustalenia pozwalają na stwierdzenie (po uprzednim przyjęciu proponowanego przez Antona J. Zijdervelda założenia, że istniejące w świecie realnym komponenty rzeczywistości posiadają jednocześnie wymiar instytucjonalny, reprezentujący wartości i organizacyjny, przejawiający się funkcjonalną racjonalnością polegającą na dopasowaniu środków, metod i procedur służących do realizacji wskazanego celu), że w świetle analizowanych materiałów *Welcoming America* jawi się jako przykład organizacji i instytucji zarazem. Ostatni, dziewiąty rozdział zawiera refleksje na temat szans i barier upowszechniania podejścia do budowania spójności społecznej w środowiskach wielokulturowych, wypracowanego w ramach badanej inicjatywy. Na podstawie

przeprowadzonych badań można stwierdzić, że szanse te, choć nie bez pewnych zastrzeżeń, wydają się być dość wysokie. Sprzyjają temu zarówno czynniki wewnętrzne, takie jak przyjęty tu imperatyw instytucjonalny, sprawność organizacyjna, elastyczność i otwartość sieci, dobre przywództwo, adekwatne i przejrzyste strategie i procedury, jak i uwarunkowania zewnętrzne, czyli kontekst, w jakim inicjatywa funkcjonuje.

Tłem rozważań teoretycznych i badań empirycznych jest otwarta wciąż kwestia przyszłości idei. Działacze *Welcoming America* są praktykami. Silnie skoncentrowani na zadaniu budowania spójnych społeczności w środowiskach wielokulturowych nie uczestniczą w akademickim dyskursie o istocie i przyszłości multikulturalizmu. Dla obserwatora życia społecznego jest jednak oczywiste, że ich działalność jest systemową realizacją idei multikulturowej. Priorytetem inicjatywy nie jest ochrona kultury imigrantów *per se* (na pewno nie są kulturowymi esencjonalistami) lecz ich jak najpełniejsza integracja ze społecznością przyjmującą (przy poszanowaniu ich kulturowej odrębności), której ukoronowaniem jest uzyskanie obywatelstwa i aktywne uczestnictwo w życiu społeczności. W projekcie tym można rozpoznać wiele elementów koncepcji „multiculturalism as citizenisation” Willa Kymlicki, który twierdzi, że stopniowa integracja ze społeczeństwem przyjmującym jest nie tylko rozwiązaniem praktycznym, ale wręcz normatywnym. Ci, którzy w poszukiwaniu lepszego życia opuścili swoje kraje są zobowiązani do integrowania się z nowym społeczeństwem. Kraj, który wyraża zgodę na osadnictwo, jednocześnie nakłada na siebie obowiązek zintegrowania przybyszów jako pełnoprawnych obywateli – członków narodu. W konsekwencji kultury społeczne współczesnych liberalnych demokracji są nieuchronnie pluralistyczne.

Można też lokować działalność *Welcoming America* w nurcie określanym mianem interkulturalizmu, w obrębie którego zasadą jest przesunięcie akcentu w stronę wzajemnej akomodacji zarówno imigrantów, jak i członków społeczeństw przyjmujących, przy założeniu, że częste interakcje na linii imigranci – członkowie społeczeństw przyjmujących są fundamentalnym mechanizmem integracji (por. Justice and Home Affairs Council, 2004).

Bez względu na to w obrębie którego nurtu, multikulturalizmu czy interkulturalizmu, działalność *Welcoming America* zostanie umiejscowiona, faktem jest, że rozmach i ekspansja inicjatywy ma moc sprawczą zmiany, która być może w sposób istotny przybliży realizację określonego w jej wizji i misji ideału „świata, który stanie się domem dla wszystkich ludzi”. Podejście do budowania spójności społecznej w środowiskach wielokulturowych, wypracowane w ramach *Welcoming America* znajduje wielu naśladowców. Zagęszczanie się

sieci w Stanach Zjednoczonych, w których 15,36% populacji zostało objętych działaniami inicjatywy, i jej ekspansja poza granice tego kraju dowodzą, że *Welcoming America* funkcjonuje sprawnie pod względem organizacyjnym i instytucjonalnym, co dobrze rokuje o jej przyszłości. Wnioski z pracy dotyczą też, po uwzględnieniu uwarunkowań lokalnych, perspektyw upowszechniania badanego podejścia w naszym kraju.

